

Kulturmiljöregistrets information i verksamheter till sjöss

Slutsatser och förslag om sätt att öka tillgänglighet och användbarhet med utgångspunkt i en uppföljning av projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap

Innehåll

Sammanfattning.....	3
Inledning	5
Intervjufrågorna.....	7
Analys av svaren på intervjufrågorna.....	8
Diskussion och slutsatser.....	13
Förslag	18
Referenser	20
Bilaga 1: Sammanställning av intervjufrågor och svar	22

Riksantikvarieämbetet
Box 1114, 621 22 Visby
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2024
Kulturmiljöregistrets information i verksamheter till sjöss.
Text: Ingen upphovsrätt
Omslagsbild: Dalarövraket/Bodekull. Foto: Statens maritima
och transporthistoriska museer (SMTM) / Ingemar Lundgren,
Ocean Discovery (CC BY-SA).
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed sv>

Sammanfattning

Rapporten redovisar en uppföljning av genomförda projekt för dragning och upptag av förlorade fiskeredskap. Syftet är att identifiera åtgärder som bidrar till att öka kännedomen om kulturhistoriska lämningar under vatten och gör informationen i Kulturmiljöregistret tillgängligare och mer anpassad till verksamheter till sjöss. Uppföljningen utgår från följande frågor:

1. Känner verksamhetsutövarna till reglerna för skydd av kulturhistoriska lämningar och att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner när de planerar och genomför projekt för dragning efter förlorade fiskeredskap?
2. Känner verksamhetsutövarna till var de kan hämta information om kulturhistoriska lämningar i de områden de planerar och genomför projekten?
3. Har verksamhetsutövarna använt informationen? Fungerade den i så fall i planeringen och genomförandet av projekten?

Underlaget för uppföljningen har samlats in genom semistrukturerade intervjuer med projektledare och yrkesfiskare som utför arbetet till havs.

Slutsatser

1. Uppföljningen tyder på att det är relativt väl känt bland verksamhetsutövarna att tillstånd kan krävas för att genomföra verksamheten. Reglerna om kulturhistoriska lämningar och länsstyrelsernas roll är emellertid mindre väl kända. Informationen till verksamhetsutövarna om var de kan söka information om lagar och ansvar, samt att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner, kan behöva förtydligas.
2. Även om flera projektledare uppger att de har kännedom om Ghostguard och Fornsök har verksamheten hittills byggt mycket på yrkesfiskarnas kännedom om de farvatten de arbetar i.
3. Projektledarna har erfarenheter av att använda lämningarsinformation i Ghostguard, i Fornsök och i utdrag från Fornsök som länsstyrelserna lämnar som underlag. De uttrycker att den information de behöver helst ska vara samlad så att den inte behöver hämtas på flera olika ställen. Tanken med Ghostguard är därför god. Informationen om lämningarnas positioner är den viktigaste i det operativa genomförandet. Lämningarnas positioner behöver anges i latitud-longitud för att de ska fungera i GPS. Bakgrundskartan i Ghostguard bör ersättas med sjökort. Det är även angeläget att ange osäkerheten i lämningarsinformationens positionsangivelse. Yrkesfiskarna har bra instrument för att övervaka botten. Syns inget på botten på de positioner där det finns markeringar för lämningar kan informationen uppfattas

som opålitlig. Ett sätt att motverka detta kan vara att ange osäkerheten i positionsangivelsen. Det bör vidare undersökas om det går att utveckla en produkt som gör att lämningarnas koordinater kan laddas ned direkt till fartygens navigationsinstrument.

Havs- och vattenmyndighetens uppdrag till Marint centrum i Simrishamn att ta fram ett förslag på nytt verktyg för draggningsprojekt innebär möjligheter att vässa och sprida den information verksamheter till sjöss behöver om de kulturhistoriska lämningarna under vatten.

Förslag

Havs- och vattenmyndigheten kan bidra till att öka kännedomen om kulturhistoriska lämningar under vatten genom att komplettera checklistan för handläggning av upptags- och draggningsinsatser efter förlorade fiskeredskap med utförligare information om (1) reglerna för skydd av kulturhistoriska lämningar, (2) att verksamhetsutövarna kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner när de planerar och genomför projekten samt (3) var verksamhetsutövarna kan hämta geografisk information om de kulturhistoriska lämningarna.

Riksantikvarieämbetet kan bidra till att göra informationen i Kulturmiljöregistret tillgängligare och mer anpassad till verksamheter till sjöss genom att:

1. Justera Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar, som idag tillämpas i Ghostguard, så att de marina lämningarnas position kan anges i latitud – longitud.
2. Undersöka möjligheterna att ange felmarginalen i lämningarnas positionsangivelse, så att denna osäkerhet blir tydlig för verksamhetsutövarna när de planerar och genomför åtgärder både på land och till sjöss.
3. Undersöka om Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar kan vidareutvecklas, så att det blir möjligt ladda upp lämningsinformation direkt i fartygens navigationsinstrument. Till exempel på samma sätt som när ett sjökort i en plotter laddas upp eller uppdateras.
4. Samverka med Marint centrum i Simrishamn och visa på möjligheterna att använda Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar, för att integrera informationen i det verktyg för planering, genomförande och uppföljning av projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap, som de utvecklar i Havs- och vattenmyndighetens uppdrag om hållbara städinsatser efter förlorade fiskeredskap. Föreslå även underlag för att informera verksamhetsutövarna om var de kan hitta information om lagar och ansvar, samt att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner i frågor om kulturhistoriska lämningar.

Inledning

Bakgrund

Havs- och vattenmyndigheten och Riksantikvarieämbetet samarbetar sedan några år tillbaka för att sprida kunskaper om kulturhistoriska lämningar under vatten till verksamhetsutövare. Samarbetet har bestått i genomförandet av utredningen Fiskets påverkan på det marina kulturarvet,¹ samt en gemensam utvecklingsinsats för att komplettera webbtjänsten Ghostguard med information om marina, kulturhistoriska lämningar.²

Utgångspunkten för samarbetet är miljömålet Hav i balans och levande kust- och skärgård, och dess precisering Tillståndet är oförändrat för kulturhistoriska lämningar under vattnet.³

Motiv

Under senare år har ett betydande antal projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap⁴ genomförts på olika håll i landet. Projekten finansieras med medel från Jordbruksverket⁵ och Havs- och vattenmyndigheten.⁶ Under 2023 var antalet genomförda projekt rekordstort. På tio platser runt Sveriges kuster städade yrkesfiskare vattnen från borttappade fiskeredskap på uppdrag av länsstyrelser, kommuner och yrkesföreningar.⁷

Det relativt stora antalet genomförda projekt gör det motiverat att följa upp om de som planerar och genomför projekten känner till vilka regler som finns för att bevara kulturhistoriska lämningar under vattnet, var de kan få information om lämningarna och om de upplever att informationen är till stöd för genomförandet av projekten. Uppföljningen ger möjligheter att fånga användarperspektiv, som kan nyttiggöras för att öka informationens tillgänglighet och för att användaranpassa produkter som bygger på Kulturmiljöregistret.

Uppföljningen är i linje med Riksantikvarieämbetets instruktion, enligt vilken ”Myndigheten ska verka för att det generationsmål för miljöarbetet och de

¹ Riksantikvarieämbetet och Havs- och vattenmyndigheten 2020.

² Webbtjänsten Ghostguard, Havs- och vattenmyndighetens webbsida 2021-01-27 och Riksantikvarieämbetets webbsida 2021-12-16.

³ Sveriges miljömål webbsida 2018-03-08.

⁴ Även kallade spökfiskeprojekt. De herrelösa redskapen – ”spökgarnen” – fortsätter att fånga fisk och skaldjur – ”spökfiska” – och är därigenom ett miljöproblem som påverkar fiskbestånden. De ger även upphov till mikroplaster i hav och sjöar när de efterhand bryts ned. Se Havs- och vattenmyndigheten 2017-05-10. Spökgarn och andra förlorade redskap.

⁵ Jordbruksverket webbsida 2024-05-07.

⁶ Havs- och vattenmyndigheten webbsida 2024-01-30.

⁷ Sveriges Radio 2023-07-18.

miljökvalitetsmål som riksdagen har fastställt nås och ska vid behov föreslå åtgärder för miljöarbetets utveckling.”⁸

Syfte och övergripande frågor

Syftet med uppföljningen är att identifiera åtgärder som bidrar till att öka kännedomen om kulturhistoriska lämningar under vatten och gör informationen i Kulturmiljöregistret tillgängligare och mer anpassad till verksamheter till sjöss.

De övergripande frågorna är:

1. Känner verksamhetsutövarna till reglerna för skydd av kulturhistoriska lämningar och att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner när de planerar och genomför projekt för dragning efter förlorade fiskeredskap?
2. Känner verksamhetsutövarna till var de kan hämta information om kulturhistoriska lämningar i de områden de planerar och genomför projekten?
3. Har verksamhetsutövarna använt informationen? Fungerade den i så fall i planeringen och genomförandet av projekten?

Metod

Underlaget för uppföljningen samlades in genom intervjuer med personer som i olika roller deltar i arbetet med att dragga och ta upp förlorade fiskeredskap.

Intervjuerna dokumenterades i minnesanteckningar. Efter intervjuerna skickades utkast av minnesanteckningarna till de intervjuade för justering. De intervjuade personerna har alltså haft möjlighet att justera eventuella missuppfattningar.

En sammanställning av de justerade minnesanteckningarna från intervjuerna ligger till grund för rapportens analys, diskussion, slutsatser och förslag.⁹

Utsagorna från intervjuerna är anonymiserade i redovisningen av uppföljningen. Personnamnen har i rapporten ersatts med koder. Det framgår dock vilka olika roller de har eller har haft i verksamheten.

Urval

De intervjuade personerna har under de senaste åren på olika sätt medverkat i arbetet med att dragga och ta upp förlorade fiskeredskap. Det arbete de utfört har antingen medfinansierats eller skett på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten.

⁸ 4 § förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet.

⁹ Se bilaga 1.

Intervjufrågorna

Följande frågor ingick i det intervjumanus som följdes i samtalen med samtliga informanter.

1. Berätta om din roll.
2. Känner du till vilka bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar? Om nej, känner du till var du kan vända dig för att få information om bestämmelserna?
3. Kände du till vilka marina, kulturhistoriska lämningar som fanns i området där arbetet planerades och genomfördes?

Om svar ja på fråga 3:

A1 På vilket sätt hade du fått kännedom om de lämningarna?

A2 Fungerade informationen som stöd för planeringen och genomförandet av arbetet?

A3 Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

Om svar nej på fråga 3:

B1 Känner du till var det finns information om kulturhistoriska lämningar?

B2 Känner du till vilken myndighet du hade kunnat samråda med?

B3 Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

Analys av svaren på intervjufrågorna

I detta kapitel redovisas en analys av svaren på intervjufrågorna. De fullständiga svaren med källhänvisningar redovisas i bilaga 1.

1. Berätta om din roll

De tio personer som intervjuades kan delas in i fyra grupper.

- En (1) företrädare för Marint centrum i Simrishamn (M). Marint centrum arbetar på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten med nationell metodutveckling och kunskapsöverföring om draggning och upptag av förlorade fiskeredskap.¹⁰
- Tre (3) personer i tre olika intervjuer som har eller haft rollen projektledare (P₁, P₂ och P₃).
- Tre (3) personer i två olika intervjuer som har eller har haft rollen upphandlat konsultstöd till projektledare (PS₁ och PS₂).
- Tre (3) yrkesfiskare som utför draggningar till havs intervjuades i en gruppintervju (U).

2. Känner du till vilka bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

- Ja svarade två (2) av de intervjuade (PS₁).
- Viss kännedom svarade fem (5) av de intervjuade (P₁, PS₂, U).
- Nej svarade tre (3) intervjuade (M, P₂, P₃).

De som svarade ja (PS₁) framhöll att länsstyrelsens generella tillstånd är en förutsättning för att Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten ska bevilja projektmedel.

De som uppger att de har en viss kännedom (P₁, PS₂, U) framhöll att de inte kände till de enskilda reglerna, men att det krävs tillstånd från länsstyrelsen. En uppger att hen fick kännedom om reglerna först när hen tog del av underlag från länsstyrelsen.

De som svarade nej (P₂, P₃) uppger att de inte kände till reglerna i kulturmiljölagen eller miljöbalken och att de inte samrått med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktion. De framhöll att länsstyrelsen är väldigt stor och att det är inte så lätt att veta

¹⁰ Marint centrum 2024-06-27.

vem man ska kontakta. Information om reglerna, eller vem man ska kontakta behöver framgå i Havs- och vattenmyndighetens checklista för handläggning av upptags- och draggningsinsatser efter förlorade fiskeredskap. Marint centrum (M) uppger att de hittills inte gjort några insatser för att sprida information om marina lämningar. Men de framhöll att de som planerar och utför insatserna behöver information om lämningarna, men också vad de ska göra med informationen. De avser därför att arbeta in information om lämningarna, vilka regler som gäller samt vilka de närmast ansvariga myndigheterna är, i rapporten om metoder och kunskapsförmedling för hållbara projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap, som de lämnar till Havs- och vattenmyndigheten senare i år. I detta arbete vill de gärna samarbeta med Riksantikvarieämbetet.

3. Kände du till vilka marina, kulturhistoriska lämningar som fanns i havsområdet där arbetet planerades och genomfördes?

- Ja svarade fem (5) av de intervjuade (P₁, P₃, PS₁, PS₂).
- Viss kännedom svarade tre (3) av de intervjuade (U).
- Nej svarade två (2) intervjuade (M, P₂).

Av de som svarade ja uppger P₃ att hen inte tänkt på att tala med kulturmiljöfunktionen men att hen ändå fått reda på att det finns information om marina lämningar i Ghostguard och den har hen använt. PS₁ uppger att länsstyrelserna vanligen lämnar generella tillstånd för de områden där draggningarna ska genomföras, med villkor om de olika skyddade objekt som finns. De lämnar i förekommande fall då även information om objekt som inte finns i Fornsök. PS₂ uppger att det inte ingick positionsuppgifter i underlaget från länsstyrelsen i det första projektet för draggning efter förlorade fiskeredskap hen deltog i. I det andra projektet året därpå ingick sådana uppgifter.

De som svarade att de hade viss kännedom (U) uppger att de efter viss väntan fått generella uppgifter från länsstyrelsen om förekomsten av vrak i de djupvattenområden där de draggat efter förlorade fiskeredskap.

Av de som svarade nej uppger P₂ att hen inte fått information om positioner där det finns kulturhistoriska lämningar i samråden med länsstyrelserna. Hen har heller inte eftersökt sådana positioner själva. I planeringen och genomförandet har hen i stället litat på yrkesfiskarnas kunskaper om var det finns vrak. Marint centrum i Simrishamn (M) uppger att verksamheten hittills byggt på de lokala yrkesfiskarnas kunskaper om de vatten de arbetar i. Yrkesfiskarna har god kännedom om vrak som är bevarade och tydliga. Däremot har de sämre kännedom om vrak som brutits ned och är nedsjunkna i bottensediment. Havs- och vattenmyndigheten har checklistor som riktar sig till utförarna, men listorna innehåller troligen inte information om marina lämningar, eller vilken myndighet som ansvarar för dem.

A1. På vilket sätt hade du fått kännedom om de marina lämningarna?

De informanter som på fråga 3 svarade att de kände till, eller hade viss kännedom om marina lämningar uppger på fråga A1 att:

- (P1) Hen själv skaffat information, tidigare via Fornsök men nu via Ghostguard. Informationen lämnar hen vidare till de yrkesfiskare som genomför draggningarna till havs.
- (P3) Hen använt informationen om marina lämningar i Ghostguard. De yrkesfiskare som genomför projekten har också goda kunskaper om var det finns vrak.
- (PS1) De använder Fornsök för att hämta uppgifter om positioner för lämningar i de områden där draggningsprojekten genomförs. De kompletterar med informationen om lämningar som inte finns i Fornsök, som de fått av länsstyrelsen. De fiskare som genomför draggningarna matar in positionerna manuellt i fartygens navigationsinstrument. Fiskarna har som regel också god kännedom om var det finns vrak. Där draggar de inte.
- (PS2) Hen fick underlag från länsstyrelsen som innehöll utdrag ur Fornsök över området där draggningsprojektet genomfördes.
- (U) Vi fiskare har de allra bästa positionerna på vraken. Vi känner till alla och håller gott avstånd. Det ingår i yrkeskunskaperna, vi ser dem på våra sonarer. Vi har ett eget intresse av att inte köra fast redskapen i vraken och förlora dem. Vi har använt Ghostguard för att rapportera in var vi draggat, men vi har inte använt informationen om marina lämningar.

A2. Fungerade informationen som stöd för planeringen och genomförandet av arbetet?

De informanter som på fråga 3 svarade att de kände till, eller hade viss kännedom om marina lämningar uppger på fråga A2 att:

- (P1) Lämningssinformationen i Ghostguard är lätt att använda. Den fungerar bra i planeringen och jag hänvisar de yrkesfiskare som genomför själva draggningarna till Ghostguard. Innan Ghostguard kompletterades med information om kulturhistoriska lämningar använde jag Fornsök. Fornsök var "stökigare", mera svåränvänd än Ghostguard. Jag fick lägga tid på att förmedla informationen till yrkesfiskarna. I Ghostguard kan yrkesfiskarna själva ta del av informationen.

- (P₃) Informationen i Ghostguard ger möjligheter att undvika positioner där det kan finnas marina lämningar. Men jag kände inte till att jag kan få mer information om jag klickar på runtecknet (R) som markerar positionerna. Ghostguard är inte så lätt att använda på sjön genom att vattenområden symboliseras av en blå yta. Det ger inget stöd för navigering på samma sätt som ett sjökort. Jag har framfört önskemål till Havs- och vattenmyndigheten om sjökort som bakgrundskarta.
- (PSI) Den viktigaste informationen är vrakens positioner, de områden vi ska hålla oss borta från när draggningarna genomförs. När man söker information i Fornsök genom att zooma i kartan kan det vara krångligt att få fram uppgifter. Man måste zooma långt in i kartbilden. Då är det lätt att "gå vilse". Vi skulle vilja ha lite bättre vägledning hur man kan söka fram lämningsinformation inom bestämda områden. Det hade varit bra om användarvänligheten kunde utvecklas.
- (PS₂) Ja – men jag kunde inte använda GIS-programvara, så jag använde PowerPoint och gjorde bilder med enkla överlägg med kartbilder över projektområdet och utdragen från Fornsök över fornlämningar. De yrkesfiskare som genomförde draggningarna fick bilderna som underlag för arbetet.
- (U) Nej. Positioner i Ghostguard anges inte i latitud–longitud. De borde anges i latitud–longitud för att de ska fungera i GPS.

A₃. Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om marina lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

De informanter som på fråga 3 svarade att de kände till, eller hade viss kännedom om marina lämningar uppger på fråga A₃ att:

- (P₁) I Ghostguard. Läget, positionen är den viktigaste information i det operativa genomförandet. Jag kände inte till att man kunde klicka på markeringarna i Ghostguard för att få textinformation. Men markeringarna fungerar som ett varningsmärke. Man ska inte dragga över de markerade platserna. Yrkesfiskarna har mycket bra instrument för att övervaka botten. De ser om det finns något där eller inte. När de inte ser något på botten där det finns markeringar kan de vara frågande till varför informationen inte stämmer. Det viktigaste området för utveckling är därför att förbättra geopositioneringen.
- (P₃) Ghostguard är ett bra ställe. Jag har hört att bakgrundskartan ska ersättas med sjökort, som en följd av kritiken som framförts. Om det sker blir Ghostguard och informationen om de marina lämningarna mer användbar.

- (PS1) De som utför draggningarna är ofta småskaliga kustfiskare med små fartyg som kan ha enklare typer av navigationsinstrument. De kanske inte är ekonomiskt motiverade att investera i mer avancerad navigationsutrustning för en så pass specialiserad verksamhet som att dragga efter förlorade fiskeredskap. Det kan vara mer rimligt att lägga in positionsuppgifterna manuellt, som nu sker.
- (PS2) Det ska vara enkelt att hitta informationen i en form som är kompatibel med de navigationsinstrument som yrkesfiskarna använder. De ska på ett enkelt sätt kunna lägga in fornlämningarnas positioner i instrumenten. Det bästa vore om de kunde ladda ned koordinaterna direkt till instrumenten, så att de slipper skriva in dem manuellt.
- (U) Ghostguard hade varit bra om positionerna var angivna i latitud-longitud. Vi vill helst ha informationen samlad på ett och samma ställe, så att vi slipper hämta den på flera olika ställen.

B1. Känner du till var det finns information om kulturhistoriska lämningar?

(P2) svarade nej på fråga 3 och uppger som svar på fråga B1 att hen inte kände till Fornsök eller att det finns information om marina lämningar i Ghostguard.

B2. Känner du till vilken myndighet du hade kunnat samråda med?

(P2) svarade nej på fråga 3 och uppger som svar på fråga B2 att hen inte kände till att länsstyrelsen är den myndighet som ska kontaktas i frågor om kulturhistoriska lämningar.

B3. Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om marina lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

(P2) svarade nej på fråga 3 och uppger som svar på fråga B att den geografiska informationen om lämningarnas position är viktigast när de sammanställer underlag för ett område där draggningar ska genomföras. Det naturliga vore om informationen fanns på Havs- och vattenmyndighetens hemsida. Det är dit jag går i min roll för att söka information. Jag antar att kollegor på andra vattenråd i kust och limniska områden också använder Havs- och vattenmyndighetens hemsida som primär informationskälla.

Diskussion och slutsatser

I detta kapitel diskuteras analysen i föregående kapitel, i förhållande till uppföljningens syfte och övergripande frågor.¹¹

1. Känner verksamhetsutövarna till reglerna för skydd av kulturhistoriska lämningar och att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner när de planerar och genomför projekt för dragning efter förlorade fiskeredskap?

Slutsatser:

- Att tillstånd kan krävas är relativt väl känt.
- Reglerna om lämningar och länsstyrelsernas roll är mindre väl kända.
- Informationen till verksamhetsutövarna om var de kan söka information om lagar och ansvar, samt att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner, kan behöva förtydligas.

Att tillstånd kan krävas är relativt väl känt

Intervjuerna visar att sju av de tio intervjuade känner till att projekt för dragning efter förlorade fiskeredskap kan behöva tillstånd bland annat från länsstyrelserna. Att det behövs tillstånd framgår i allmänna ordalag på länsstyrelsernas hemsidor om LOVA-bidrag.¹² Det framgår även på Jordbruksverkets hemsida med information om stödet för insamling av förlorade fiskeredskap och akvatiskt skräp.¹³ Där framgår att verksamhetsutövarna ska ha de tillstånd som krävs för projekten, samt att de behöver kontakta till exempel länsstyrelsen för mer information om vilka tillstånd som kan behövas. Det finns också en hänvisning till hemsidan Verksam.se, där det finns kontaktinformation till länsstyrelserna i de olika länen, en sammanfattning av vilka regler som gäller för fornlämningar samt en länk till Riksantikvarieämbetets söktjänst Fornsök.¹⁴

Regler om lämningar och länsstyrelsernas roll är mindre väl kända

Även om de allmänna behoven av tillstånd från bland annat länsstyrelserna förefaller vara väl kända bland verksamhetsutövarna, verkar reglerna för just kulturhistoriska lämningar vara mindre väl kända. Likaså att länsstyrelserna

¹¹ Se kap. Inledning.

¹² Länsstyrelsen i Skåne 2018-05-22.

¹³ Jordbruksverket 2024-05-07, rubriken Villkor för stödet.

¹⁴ verksam.se 2024-03-27. Tillstånd hos länsstyrelser.

är de myndigheter de ska samråda med i frågor om kulturhistoriska lämningar. Detta indikeras till exempel genom att en av de intervjuade säger sig ha fått kännedom om detta först i underlaget från länsstyrelsen. En annan uppger att länsstyrelsen är väldigt stor och att det är inte så lätt att veta vem man ska kontakta. Enligt verksamt.se är länsstyrelserna ansvariga för ett tjugotal olika tillståndsförfaranden, bland andra dumping av avfall till havs, fornlämningar, intresseanmälan att bedriva uppdragsarkeologi, skyddad natur, strandskydd med flera.¹⁵

Den relativt stora mängd tillståndsförfaranden länsstyrelserna ansvarar för gör det förstäligt att verksamhetsutövarna kan ha svårt att avgöra vad som kan vara relevant för projekt med syfte att dragga efter förlorade fiskeredskap. Detta särskilt om de inte känner till var de kan söka information om lämningar, eller vilken av länsstyrelsernas olika funktioner de kan vända sig till för att samråda. Slutsatsen är därför att det kan vara bra om detta framgår även i den information som riktar sig till specifika verksamheter, som till exempel projekt för dragning efter förlorade fiskeredskap.

2. Känner verksamhetsutövarna till var de kan hämta information om kulturhistoriska lämningar i de områden de planerar och genomför projekten?

Slutsatser:

- Projektledarnas kännedom om Ghostguard och Fornsök är relativt god.
- Verksamheten har hittills byggt mycket på yrkesfiskarnas kännedom om de farvatten de arbetar i.

Projektledarnas kännedom om Ghostguard och Fornsök är relativt god

De intervjuade projektledarnas kännedom om var de kan hämta information om lämningarna kan uppfattas som relativt god. De använder informationen i Ghostguard, i Fornsök eller den som är kopplad till villkoren för skyddade objekt i länsstyrelsernas generella tillstånd. Projektledarna lämnar informationen vidare till de yrkesfiskare som utför dragningarna, antingen genom att hänvisa till Ghostguard, eller genom att lämna excerperade positionsuppgifter från Fornsök, eller de positionsuppgifter länsstyrelserna lämnat i sina underlag. Yrkesfiskarna matar in positionsuppgifterna manuellt i fartygen navigationsinstrument.

¹⁵ verksamt.se 2024-03-27. Tillstånd hos länsstyrelser.

Verksamheten har hittills byggt mycket på yrkesfiskarnas kännedom om de farvatten de arbetar i

De yrkesfiskare vi talat med framhåller att de själva har de allra bästa positionerna på vraken. De känner till dem, ser dem på fartygens sonarer och har ett eget intresse av att inte köra fast redskapen i vraken och förlora dem. Några av projektledarna och Marint centrum uppger också att verksamheten hittills byggt mycket på yrkesfiskarnas kännedom om de farvatten där projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap genomförs.

Användningen av Ghostguard, Fornsök, underlagen från länsstyrelserna, samt yrkesfiskarnas kännedom om farvattnen de arbetar i, innebär att verksamhetsutövarna relativt väl vet vilka lämningar som finns i de områden där de planerar och genomför projekten. Det kan emellertid ifrågasättas om den manuella inmatningen av lämningarnas positioner i navigationsinstrumenten är optimal. Det borde undersökas om det kan vara möjligt att direkt ladda upp Kulturmiljöregistrets positionsuppgifter i navigationsinstrumenten, till exempel på samma sätt som när sjökort i en plotter laddas upp eller uppdateras.

3. Har verksamhetsutövarna använt informationen? Fungerade den i så fall i planeringen och genomförandet av projekten?

Slutsatser:

- Projektledarna har erfarenheter av att använda lämningsinformationen i Ghostguard, i Fornsök och i utdrag från Fornsök som länsstyrelserna lämnar som underlag.
- Informationen ska helst vara samlad så att den inte behöver hämtas på flera olika ställen. Tanken med Ghostguard är därför god.
- Informationen om lämningarnas position är den viktigaste i det operativa genomförandet.
- Lämningarnas positioner behöver anges i latitud–longitud för att de ska fungera i GPS. Bakgrundskartan i Ghostguard bör ersättas med sjökort.
- Det är angeläget att ange osäkerheten i lämningsinformationens positionsangivelse. Yrkesfiskarna har bra instrument för att övervaka botten. Syns inget på botten på de positioner där det finns markeringar för lämningar kan informationen uppfattas som opålitlig. Ett sätt att motverka detta kan vara att ange osäkerheten i positionsangivelsen.
- Det bör undersökas om det går att utveckla en produkt som gör att lämningarnas koordinater kan laddas ned direkt till fartygens navigationsinstrument.

- Havs- och vattenmyndighetens uppdrag till Marint centrum att ta fram ett förslag på nytt verktyg för draggningsprojekt innebär möjligheter att vässa och sprida den information verksamheter till sjöss behöver om de kulturhistoriska lämningarna under vatten.

Erfarenheter av lämningsinformationen i Ghostguard

De som har erfarenheter av lämningsinformationen i Ghostguard upplever att den fungerar bra i planeringen och är lätt att delge de yrkesfiskare som utför draggningar och upptag. I Ghostguard kan yrkesfiskarna själva ta direkt del av lämningsinformationen. Projektledarna slipper, som tidigare, att lägga tid på att sammanställa informationen i Fornsök och lämna den vidare till yrkesfiskarna. Till de negativa anmärkningarna hör att Ghostguard inte är så lätt att använda på sjön genom att kartbakgrunden inte ger stöd för navigering. Alla hade heller inte förstått att de runtecken (R) som symboliserar lämningarnas positioner är klickbara, och att det på så vis går att få mer information, bland annat lämningstyp och ansvarig länsstyrelse.

De tre yrkesfiskare vi talat med, sade sig inte ha använt lämningsinformationen i Ghostguard. Skälet var att positioner i Ghostguard inte anges i latitud–longitud. De borde anges i latitud–longitud för att de ska fungera i GPS. Bakgrundskartan borde också ersättas med sjökort. Det finns dock en samstämmighet bland både projektledare och yrkesfiskare om att tanken med att samla informationen, så som sker i Ghostguard, är god. Informationen ska helst vara samlad så att den inte behöver hämtas på flera olika ställen.

Erfarenheter av sökverktyget Fornsök

De projektledare som har erfarenheter av att hämta information i Fornsök upplever att söktjänsten kan vara svåränvänd. Genom att det är nödvändigt att zooma långt in i kartbilden för att få fram lämningsinformationen är det lätt att tappa överblicken och "gå vilse". De skulle vilja ha vägledning hur man kan söka fram lämningsinformation inom bestämda områden. En projektledare, som inte hade tillgång till GIS-programvara, sade sig ha använt de utdrag från Fornsök som ingick i underlaget från länsstyrelsen för att göra enkla kartöverlägg i Powerpoint. De yrkesfiskare som genomförde draggningarna fick kartöverläggen som underlag för arbetet.

Lätt tillgänglig information om lämningarnas positioner anses viktigast

Det finns en samstämmighet bland de intervjuade att positionen är den viktigaste informationen i det operativa genomförandet. Markeringarna för lämningar fungerar som varningsmärken. Man ska inte dragga över de markerade positionerna. Det viktigaste området för utveckling är därför att förbättra lämningarnas positionering. En anledning är att yrkesfiskarna har

bra instrument för att övervaka botten. När de inte ser något på botten, på de positioner där det finns markeringar för lämningar, kan de vara frågande till varför informationen inte stämmer. Informationen kan uppfattas som opålitlig. Ett sätt att motverka detta kan vara att ange osäkerheten i positionsangivelsen.

Det framhålls även att ska vara enkelt att hitta informationen i en form som är kompatibel med de navigationsinstrument som yrkesfiskarna använder. De ska på ett enkelt sätt kunna lägga in fornlämningarnas positioner i fartygens instrument. Det bästa vore om de kunde ladda ned koordinaterna direkt till instrumenten, så att de slipper skriva in dem manuellt. Denna möjlighet bör undersökas i det fortsatta arbetet med att verksamhetsanpassa Kulturmiljöregistrets information.

Nytt verktyg för draggningsprojekt innebär möjligheter

Marint centrum (M) uppger att det i uppdraget från Havs- och vattenmyndigheten¹⁶ ingår att ta fram förslag på ett nytt verktyg för att planera, genomföra, dokumentera och följa upp draggningsprojekt. Det nya verktyget är tänkt att ersätta Ghostguard när det avvecklas nästa år. Målet med det nya verktyget är att styra upp draggningsprojekten så att det genomförs och dokumenteras systematiskt. Då är det möjligt att samla kunskaper och hålla reda på de områden som är färdigdraggade. Marint centrum har fått medel för att ta fram en demo version som åskådliggör vilken information som bör finnas i det nya verktyget. Demoversionen ska ingå i redovisningen av uppdraget till Hav- och vattenmyndigheten. Bakgrundskartan i det nya verktyget kommer att vara sjökort. Företrädaren för Marint Centrum bedömer att kulturhistoriska lämningar under vatten bör ingå i informationen i det nya verktyget och vill därför fortsätta diskussionen om hur Kulturmiljöregistrets information kan visas, till att börja med i den demo version som ska redovisas till Havs- och vattenmyndigheten senare i år.

Om regeringen, på grundval av Havs- och vattenmyndighetens återrapportering av uppdraget, beslutar att draggningsinsatserna ska öka i antal, kan även kustnära, grunda områden i hav och insjöar komma i fråga för insatser. Då bör informationen om kulturhistoriska lämningar även inbegripa lämningar i kustnära och grunda områden i både hav och insjöar.

¹⁶ Se Havs- och vattenmyndighetens 2021-12-30. Uppdrag om insamling och återvinning av fiskeredskap och fritidsbåtar (2022).

Förslag

Nedan följer förslag på åtgärder Havs- och vattenmyndigheten och Riksantikvarieämbetet kan vidta i närtid för att öka kännedomen om kulturhistoriska lämningar under vatten och göra Kulturmiljöregistrets information lättåtkomlig och användbar för verksamheter till sjöss. Det gäller både verksamheten att dragga och bärga förlorad fiskeutrustning och andra verksamheter, till exempel planering, projektering och byggande av havsbaserad vindkraft.

Det här kan Havs- och vattenmyndigheten göra

Havs- och vattenmyndigheten kan bidra genom att komplettera checklistan för handläggning av upptags- och draggningsinsatser efter förlorade fiskeredskap¹⁷ med utförligare information om (1) reglerna för skydd av kulturhistoriska lämningar,¹⁸ (2) att verksamhetsutövarna kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner när de planerar och genomför projekten¹⁹ samt (3) var verksamhetsutövarna kan hämta geografisk information om de kulturhistoriska lämningarna.²⁰

Det här kan Riksantikvarieämbetet göra

Riksantikvarieämbetet kan bidra genom att inrikta insatserna för att verksamhetsanpassa Kulturmiljöregistrets information mot följande åtgärder:

1. Justera Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar, som idag tillämpas i Ghostguard, så att de marina lämningarnas position kan anges i latitud – longitud.
2. Undersök möjligheterna att ange felmarginalen i lämningarnas positionsangivelse, så att denna osäkerhet blir tydlig för verksamhetsutövarna när de planerar och genomför åtgärder både på land och till sjöss.
3. Undersök om Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar kan vidareutvecklas, så att det blir möjligt ladda upp lämningsinformation direkt i fartygens navigationsinstrument. Till exempel på samma sätt som när ett sjökort i en plotter laddas upp eller uppdateras.

¹⁷ Havs- och vattenmyndigheten 2021-05-07. Råd för draggningar efter förlorade fiskeredskap.

¹⁸ Se till exempel Riksantikvarieämbetet 2017-10-06. Lagar och ansvar.

¹⁹ Se till exempel Länsstyrelsen i Västra Götaland 2024-06-24 Fornlämningar och fornfynd. Skicka förfrågan om fornlämning.

²⁰ Se till exempel Riksantikvarieämbetet 2024-06-24. Fornsök.

4. Samverka med Marint centrum i Simrishamn och visa på möjligheterna att använda Riksantikvarieämbetets WMS för visning av marina lämningar, för att integrera informationen i det verktyg för planering, genomförande och uppföljning av projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap, som de utvecklar i Havs- och vattenmyndighetens uppdrag om hållbara städinsatser efter förlorade fiskeredskap.²¹ Föreslå även underlag för att informera verksamhetsutövarna om var de kan hitta information om lagar och ansvar,²² samt att de kan samråda med länsstyrelsernas kulturmiljöfunktioner i frågor om kulturhistoriska lämningar.²³

²¹ Havs- och vattenmyndighetens 2021-12-30. Uppdrag om insamling och återvinning av fiskeredskap och fritidsbåtar (2022).

²² Se till exempel Riksantikvarieämbetet 2017-10-06. Lagar och ansvar.

²³ Se till exempel Länsstyrelsen i Västra Götaland 2024-06-24 Fornlämningar och fornfynd. Skicka förfrågan om fornlämning.

Referenser

Författningar

Förordning (2014:1585) med instruktion för Riksantikvarieämbetet.

Publicerade källor

Riksantikvarieämbetet och Havs- och vattenmyndigheten 2020. *Fiskets påverkan på det marina kulturarvet: riskbedömning och slutsatser om hur skador på forn- och kulturlämningar i våra hav kan undvikas vid trål- och garnfiske. Digitala vetenskapliga arkivet* <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:raa:diva-6143>

Muntliga källor (dnr. RAÄ-2024-712)

24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

24-06-12 Minnesanteckning intervju Marint centrum (M) utkast.

Webbsidor

Havs- och vattenmyndigheten 2017-05-10. *Spökgarn och andra förlorade redskap.* <https://www.havochvatten.se/miljopaverkan-och-atgarder/miljopaverkan/marint-skrap/spokgarn-och-andra-forlorade-redskap.html>

Havs- och vattenmyndigheten 2021-01-27. *Myndigheter vill minska risken att kulturlämningar i havet skadas.* <https://www.havochvatten.se/arkiv/aktuellt/2021-01-27-myndigheter-vill-minska-risken-att-kulturlamningar-i-havet-skadas.html>

Havs- och vattenmyndigheten 2021-05-07. *Råd för dragningar efter förlorade fiskeredskap.* <https://www.havochvatten.se/arkiv/aktuellt/2021-05-07-rad-for-dragningar-efter-forlorade-fiskeredskap.html>

Havs- och vattenmyndighetens 2021-12-30. *Uppdrag om insamling och återvinning av fiskeredskap och fritidsbåtar (2022).* <https://www.havochvatten.se/om-oss-kontakt-och-karriar/om-havs-och-vattenmyndigheten/regeringsuppdrag/regeringsuppdrag/2022/uppdrag-om-insamling-och-atervinning-av-fiskeredskap-och-fritidsbatar-2022.html>

Havs- och vattenmyndigheten 2024-01-30. *Du som vill söka LOVA-bidrag.* <https://www.havochvatten.se/bidrag-utlysningar-och-anslag/havs--och-vattenmiljoanslaget-anslag-III/lova---lokala-vattenvarsprojekt/du-som-vill-soka-lova-bidrag.html>

Jordbruksverket 2024-05-07. *Stöd för insamling av förlorade fiskeredskap och akvatiskt skräp.* <https://jordbruksverket.se/stod/fiske-och-vattenbruk/miljoatgarder/insamling-av-forlorade-fiskeredskap-och-akvatiskt-skrap>

Länsstyrelsen i Skåne 2018-05-22. *Lokala vattenvårdsprojekt (LOVA).* <https://www.lansstyrelsen.se/skane/miljo-och-vatten/atgarder-och-verksamheter-i-vatten/lokala-vattenvardsprojekt-lova.html>

Länsstyrelsen i Västra Götaland 2024-06-24. *Fornlämningar och fornfynd. Skicka förfrågan om fornlämning.* <https://www.lansstyrelsen.se/vastra-gotaland/samhalle/kulturmiljo/fornlamningar-och-fornfynd.html>

Marint centrum 2024-06-27. <https://www.marintcentrum.se/marint-centrum>

Riksantikvarieämbetet 2017-10-06. *Lagar och ansvar.* <https://www.raa.se/lagar-och-stod/ansvar-lagar-och-andra-regelverk/>

Riksantikvarieämbetet 2021-12-16. *Webbverktyget GhostGuard visar spökgarn och vrak i samma karta.* <https://www.raa.se/2021/12/webbverktyget-ghostguard-visar-spokgarn-och-vrak-i-samma-karta/>

Riksantikvarieämbetet 2023-08-21. *Öppna data-portalen.* <https://www.raa.se/hitta-information/oppna-data/oppna-data-portal/>

Riksantikvarieämbetet 2024-06-24. *Fornsök.* <https://www.raa.se/hitta-information/fornsok/>

Sveriges miljömål 2018-03-08. *Preciseringar av Hav i balans samt levande kust och skärgård.* <https://www.sverigesmiljomal.se/miljomalen/hav-i-balans-samt-levande-kust-och-skargard/preciseringar-av-hav-i-balans-samt-levande-kust-och-skargard/>

Sveriges Radio 2023-07-18. *Rekordstor insats för att minska spökfiske runt kusterna.* <https://sverigesradio.se/artikel/rekordstor-insats-for-att-minska-spokfiske-runt-kusterna--2>

verksamt.se 2024-03-27. *Tillstånd hos länsstyrelser.* <https://verksamt.se/bransch/hitta-tillstand>

Webbtjänsten Ghostguard. *Rapportera förlorade fiskeredskap.* <https://ghostguard.havochvatten.se/ghostguard/>

Bilaga 1: Sammanställning av intervjufrågor och svar

I bilagan redovisas en sammanställning per intervjufråga av informanternas fullständiga svar.

1. Berätta om din roll

De intervjuade kan delas in i fyra grupper utifrån deras svar på frågan.

- En företrädare för Marint centrum i Simrishamn (M). Marint centrum arbetar på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten med en nationell metodutveckling och kunskapsöverföring om draggning och upptag av förlorade fiskeredskap.
- Tre personer som har eller haft rollen projektledare (P₁, P₂ och P₃).
- Två intervjuer med tre personer som har eller har haft rollen upphandlat konsultstöd till projektledare (PS₁ och PS₂).
- Tre yrkesfiskare som utför draggningar till havs intervjuades i en gruppintervju (U).

Svar på fråga 1.

Informant M:

Jag arbetar på Marint Centrum i Simrishamns kommun med förvaltning av fiskeripolitiken. Jag leder för närvarande ett projekt som Marint centrum arbetar med på uppdrag av Havs- och vattenmyndigheten och som handlar om nationell metodutveckling och kunskapsöverföring om spökgarn. Syftet är att förmedla kunskaper och utveckla metoder för att draggningsinsatser i hela landet ska vara så hållbara och kostnadseffektiva som möjligt. I projektet har vi tät kontakt med alla aktörer som får medfinansiering från Havs- och vattenmyndigheten för att genomföra draggningsprojekt, men även andra aktörer som på olika sätt arbetar med att bärga förlorade fiskeredskap.²⁴

Informant P1:

Jag är projektanställd på kommun. Kommunerna är huvudmän. Jag driver helst fleråriga projekt för att ge långsiktighet. Från 2017 och fram till april 2024 har jag bedrivit ett tjugotal spökfiskeprojekt i olika kommuner. Sammanlagt 36 yrkesfiskare har genomfört draggningarna, vilket är större delen av kustfiskeflottan på västkusten.²⁵

²⁴ 24-06-12 Minnesanteckning intervju Marint centrum (M) utkast.

²⁵ 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

Informant P2:

Jag samordnar och leder projekt för att bärga spökgarn i kustvatten och kustvattendrag. Kommuner är huvudmän. De finansierar 25 procent av min tjänst på regionens kustvattenråd.²⁶

Informant P3:

Jag leder projekt, ansöker om medel. Årets draggning finansieras med LOVA. Jag handlar upp yrkesfiskare som kan genomföra projekten. Jag planerar och har även deltagit i själva arbetet att bärga spökgarn på sjön.²⁷

Informant PS1:

Vi hjälper yrkesfiskare med draggningsprojekt, vi projektleder, skriver ansökan och hjälper till med det administrativa, samt skriver rapport till Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten när projekt avslutas. Vi har arbetat med draggningsprojekt sedan 2021. Initiativen att söka medel från Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten kommer från fiskarföreningar i Blekinge, Lomma och på Gotland. De kontaktade oss för hjälp med projektledningen. Det är småskaliga kustfiskare som genomför draggningsprojekten. Cirka 15 – 20 yrkesfiskare har deltagit i projekten vi arbetat med i Blekinge, Öresund och på Gotland.²⁸

Informant PS2:

Jag kom i kontakt med fiskeriföreningarna i Österlen och Lomma genom ett annat uppdrag jag hade, och de frågade om jag kunde ta på mig uppdraget att vara stöd till projektledarna. Jag hjälpte dem under 2020 – 2021 med att ställa samman ansökan, inklusive budget till Jordbruksverket, samt att hålla i kontakterna med länsstyrelserna i Kalmar, Blekinge och Skåne.²⁹

Informant U:

Lomma Fiskareförening har sedan 2019 genomfört flera projekt för att dragga spökgarn i Öresund. Det första projektet tog Havs- och vattenmyndigheten initiativ till. Projekten därefter har föreningen tagit initiativ till. Föreningen har skickat in ansökan om medel för ett nytt projekt under 2024.³⁰

²⁶ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

²⁷ 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

²⁸ 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

²⁹ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

³⁰ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

2. Känner du till vilka bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

Alternativ fråga till länsstyrelsetjänsteman (P3):

Informerade länsstyrelsens kulturmiljöfunktion om de bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

Alternativ fråga till företrädare för Marint centrum (M):

Ingår överföring av kunskaper om de bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

Svar på fråga 2.

Informant M:

Nej, Marint centrum har hittills inte gjort några insatser att sprida information om marina lämningar. Men i Havs- och vattenmyndighetens uppdrag till Marint centrum ingår att utveckla metoder för hållbara städinsatser utefter hela den svenska kusten. Perspektivet marina, kulturhistoriska lämningar bör ingå i begreppet hållbarhet. Förutom information om de marina lämningarna behöver de som planerar och utför insatserna även veta vad de ska göra med informationen. Vilka regler gäller? Vilken myndighet ska de samråda med? Detta bör vi få med i rapporten till Havs- och vattenmyndigheten.³¹

Informant P1:

Jag känner givetvis till att man inte får förstöra fornminnen som ex skeppsvrak genom att dragga över dem. Jag känner till att länsstyrelserna ansvarar för de som finns i länet. Att beakta kulturmiljö har varit en viktig del redan från början i projektet.³²

Informant P2:

Nej. Jag känner inte till reglerna i kulturmiljölagen och miljöbalken.³³

Informant P3:

Nej – jag har aldrig samrått med kulturmiljöfunktionen. Länsstyrelsen är väldigt stor och det är inte så lätt att veta vem man ska kontakta. Information om reglerna, eller vem man ska kontakta behöver framgå tydligare i Havs- och vattenmyndighetens check-lista för uppstart av spökfiskeprojekt. Havs- och vattenmyndigheten behöver komplettera checklistan för spökfiskeprojekt så att länsstyrelsens ansvar framgår tydligare och att de kan lämna information om kulturhistoriska lämningarna i länet och vilka regler som gäller för dem. Kulturmiljöaspekten försvinner annars i allt annat som det ska manövreras i.³⁴

³¹ 24-06-12 Minnesanteckning intervju Marint centrum (M) utkast.

³² 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

³³ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

³⁴ 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

Informant PS1:

Ja. En förutsättning för att Jordbruksverket och Havs- och vattenmyndigheten ska bevilja utbetalning av medel är att länsstyrelserna lämnat de tillstånd som behövs för naturskydd, fornlämningar med mera.³⁵

Informant PS2:

Inte första året men det andra när jag tog del av underlag från länsstyrelserna.³⁶

Informant U:

Ja vi känner till att det finns regler om fornlämningar, att det krävs tillstånd från länsantikvarien.³⁷

3. Kände du till vilka marina, kulturhistoriska lämningar som fanns i havsområdet där arbetet planerades och genomfördes?

Alternativ fråga till länsstyrelsetjänsteman (P3):

Informerade länsstyrelsens kulturmiljöfunktion om de bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

Alternativ fråga till företrädare för Marin centrum (M):

Ingår överföring av kunskaper om de bestämmelser som finns om kulturmiljöer och kulturhistoriska lämningar?

Svar på fråga 3.

Informant M:

Nej, hittills har verksamheten byggt på de lokala fiskarnas kunskaper om de vatten de arbetar i. Yrkesfiskarna har god kännedom om vrak som är bevarade och tydliga. Däremot har de sämre kännedom om vrak som brutits ned och är nedsjunkna i bottensediment. Sådana vrak kan vara i farozonen vid till exempel pelagisk trälning nära botten. Havs- och vattenmyndigheten har checklistor som riktar sig till utförarna, men jag tror inte att de omfattar information om marina lämningar, eller vilken myndighet som ansvarar.³⁸

Informant P1:

Ja.³⁹

³⁵ 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

³⁶ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

³⁷ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

³⁸ 24-06-12 Minnesanteckning intervju Marint centrum (M) utkast.

³⁹ 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

Informant P2:

Nej. Vi har inte fått information om positioner där det finns kulturhistoriska lämningar i samråden med länsstyrelserna. Vi har heller inte eftersökt sådana positioner själva. Vi använder yrkesfiskarnas kunskaper om var det finns vrak.⁴⁰

Informant P3:

Jag har inte tänkt på att tala med kulturmiljöfunktionen, men jag har ändå fått reda på att det finns information om marina lämningar i Ghostguard och jag har även använt den. De yrkesfiskare som genomför projekten har goda kunskaper om var det finns vrak.⁴¹

Informant PS1:

Ja. Länsstyrelsen lämnar generella tillstånd för de områden där draggningarna ska genomföras, med villkor om de olika skyddade objekt som finns. De lämnar i förekommande fall då även information om objekt som inte finns i Fornsök. Det har aldrig hänt att länsstyrelsen inte lämnat tillstånd.⁴²

Informant PS2:

Inte första året men det andra när jag tog del av underlag från länsstyrelserna.⁴³

Informant U:

I det första projektet 2019 fick vänta på besked från länsantikvarien. Till slut fick vi besked om att i de djupvatten vi draggar finns det bara vrak.⁴⁴

A1. På vilket sätt hade du fått kännedom om de marina lämningarna?

Informanter som svarade ja på fråga 3.

Informant P1:

Jag har själv skaffat information om vraken först via Fornsök och sedan via Ghostguard, så jag inte haft behov av att kontakta länsstyrelsen.⁴⁵

⁴⁰ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

⁴¹ 24-06-05 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

⁴² 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

⁴³ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

⁴⁴ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

⁴⁵ 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

Informant P3:

Jag har aldrig samrätt med kulturmiljöfunktionen, men jag har ändå fått reda på att det finns information om marina lämningar i Ghostguard och jag har även använt den. De yrkesfiskare som genomför projekten har goda kunskaper om var det finns vrak.⁴⁶

Informant PS1:

Vi använder Fornsök för att hämta uppgifter om positioner för lämningar i de områden där draggningsprojekten genomförs. Vi kompletterar med informationen om lämningar som inte finns i Fornsök, som vi fått av länsstyrelsen. De fiskare som genomför draggningarna matar in positionerna manuellt i fartygens navigationsinstrument. Fiskarna har som regel även god kännedom om var det finns vrak. Där draggar de inte. Fiskarna har som regel även god kännedom om vrak där garn och annan fiskeutrustning har snärjt in sig. Där draggar de inte heller.⁴⁷

Informant PS2:

Underlaget jag fick från länsstyrelsen innehöll utdrag ur Fornsök över området där draggningsprojektet genomfördes.⁴⁸

Informant U:

Vi fiskare har de allra bästa positionerna på vraken. Vi känner till alla och håller gott avstånd. Det ingår i yrkeskunskaperna, vi ser dem på våra sonarer. Vi har ett eget intresse av att inte köra fast redskapen i vraken och förlora dem. Vi har använt Ghostguard för att rapportera in, men vi har inte använt informationen om Marina lämningar.⁴⁹

A2. Fungerade informationen som stöd för planeringen och genomförandet av arbetet?

Informanter som svarade ja på fråga 3.

Informant P1:

Lämningsinformationen i Ghostguard är lätt att använda. Den fungerar bra i planeringen och jag hänvisar de yrkesfiskare som genomför själva draggningarna till Ghostguard. Innan Ghostguard kompletterades med information om kulturhistoriska lämningar använde jag Fornsök. Fornsök var "stökigare", mera svåränvänd än Ghostguard. Jag fick lägga tid på att förmedla informationen till yrkesfiskarna. I Ghostguard kan yrkesfiskarna själva ta del av informationen.

⁴⁶ 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

⁴⁷ 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

⁴⁸ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

⁴⁹ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

Jag är nogg med att de fiskare som genomför draggningarna ska titta på lämningsinformationen i Ghostguard innan de går ut.⁵⁰

Informant P3:

Informationen i Ghostguard ger möjligheter att undvika positioner där det kan finnas marina lämningar. Men jag kände inte till att jag kan få mer information om jag klickar på R-symbolen som markerar positionerna. Ghostguard är inte så lätt att använda på sjön genom att vattenområden symboliseras av en blå yta. Det ger inget stöd för navigering, på samma sätt som ett sjökort. Jag har framfört önskemål till Havs- och vattenmyndigheten om sjökort som bakgrundskarta.⁵¹

Informant PS1:

Den viktigaste informationen är positionerna på vraken, områden vi ska hålla oss borta från när draggningarna genomförs. När man söker information i Fornsök genom att zooma i kartan kan det vara krångligt att få fram uppgifter. Man måste zooma långt in i kartbilden. Då är det lätt att "gå vilse". Vi skulle vilja ha lite bättre vägledning hur man kan söka fram lämningsinformation inom bestämda områden. Det hade varit bra om användarvänligheten kunde utvecklas.⁵²

Informant PS2:

Ja – men jag kunde inte använda GIS-programvara, så jag använde PowerPoint och gjorde bilder med enkla överlägg med kartbilder över projektområdet och utdragen från Fornsök över fornlämningar. De yrkesfiskare som genomförde draggningarna fick bilderna som underlag för arbetet.⁵³

Informant U:

Nej. Positioner i Ghostguard anges inte latitud–longitud. De borde anges i latitud–longitud för att de ska fungera i GPS.⁵⁴

⁵⁰ 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

⁵¹ 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

⁵² 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

⁵³ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

⁵⁴ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

A3. Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om marina lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

Informanter som svarade ja på fråga 3.

Informant P1:

I Ghostguard. Läget, positionen är den viktigaste information i det operativa genomförandet. Jag kände inte till att man kunde klicka på markeringarna i Ghostguard för att få textinformation. Men markeringarna fungerar som ett varningsmärke. Man ska inte dragga över de markerade platserna. Yrkesfiskarna har mycket bra instrument för att övervaka botten. De ser om det finns något där eller inte. När de inte ser något på botten där det finns markeringar kan de vara frågande till varför informationen inte stämmer. Det viktigaste området för utveckling är därför att förbättra geopositionering.⁵⁵

Informant P3:

Ghostguard är ett bra ställe. Jag har hört att bakgrundskartan ska ersättas med sjökort, som en följd av kritiken som framförts. Om det sker blir Ghostguard och informationen om de marina lämningarna mer användbar.⁵⁶

Informant PS1:

Vi pratade om möjligheterna för fiskarna att ”importera” eller spegla ett urval av informationen i Kulturmiljöregistret i fartygens navigationsinstrument. Till exempel som när man importerar eller uppdaterar sjökortet i en Plotter. Samtidigt är de som utför draggningarna småskaliga kustfiskare med små fartyg som kan ha enklare typer av navigationsinstrument. Det kanske inte är ekonomiskt motiverat att investera i mer avancerad navigationsutrustning för en så pass specialiserad verksamhet som att dragga efter spökgarn. Det kan vara mer rimligt att lägga in positionsuppgifterna manuellt, som nu sker.⁵⁷

Informant PS2:

Det ska vara enkelt att hitta informationen i en form som är kompatibel med de navigationsinstrument som yrkesfiskarna använder. De ska på ett enkelt sätt kunna lägga in fornlämningarnas positioner i instrument. Det bästa vore om de kunde ladda ned koordinaterna direkt till instrumenten, så att de slipper skriva in dem manuellt.⁵⁸

⁵⁵ 24-04-11 Minnesanteckning intervju med projektledare (P1) justerad.

⁵⁶ 24-06-05 Minnesanteckning intervju projektledare (P3) justerad.

⁵⁷ 24-05-13 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS1) justerad.

⁵⁸ 24-05-31_2 Minnesanteckning intervju med konsultstöd till projektledare (PS2) justerad.

Informant U:

Ghostguard hade varit bra om positionerna var angivna i latitud–longitud koordinater. Vi vill helst ha informationen samlad på ett och samma ställe, så att vi slipper hämta den på flera olika ställen.⁵⁹

B1. Känner du till var det finns information om kulturhistoriska lämningar?

Informanter som svarade ja på fråga 3.

Informant P2:

Nej. Jag kände inte till Fornsök eller att det finns information om lämningar i Ghostguard.⁶⁰

B2. Känner du till vilken myndighet du hade kunnat samråda med?

Informanter som svarade nej på fråga 3.

Informant P2:

Nej. Jag kände inte till att jag ska kontakta länsstyrelsen då jag har påträffat eller påverkat en kulturhistorisk lämning.⁶¹

B3. Var och i vilken form skulle du helst vilja få information om marina lämningar när du arbetar i framtida projekt för draggning efter förlorade fiskeredskap?

Informanter som svarade nej på fråga 3.

Alternativ fråga till företrädare för Marin centrum (M):

Var och i vilken form bedömer du att information om marina lämningar bäst skulle tillgängliggöras för att stödja verksamhetsutövarna?

Informant M:

I Havs- och vattenmyndighetens uppdrag till Marint centrum ingår att ta fram förslag på ett nytt verktyg för att planera, genomföra, dokumentera och följa upp draggningsprojekt. Det nya verktyget är tänkt att ersätta Ghostguard när det avvecklas nästa år. Målet med det nya verktyget är att styra upp draggningsprojekten så att det genomförs och dokumenteras systematiskt.

⁵⁹ 24-05-31_1 Minnesanteckning intervju med yrkesfiskare (U) utkast.

⁶⁰ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

⁶¹ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

Då är det möjligt att samla kunskaper och hålla reda på de områden som är färdigdraggade. Marint centrum har fått medel för att ta fram en demo version som åskådliggör vilken information som bör finnas i det nya verktyget och som kan ingå i redovisningen av uppdraget till Hav- och vattenmyndigheten. Bakgrundskartan i det nya verktyget kommer att vara sjökort. Företrädaren för Marint Centrum bedömer att marina kulturhistoriska lämningar bör ingå i informationen i det nya verktyget och vill därför fortsätta diskussionen om hur Kulturmiljöregistrets information kan visas, till att börja med i den demo-version ska redovisas till Havs- och vattenmyndigheten.

Om regeringen, på grundval av Havs- och vattenmyndighetens återrapportering, beslutar att draggningsinsatserna ska öka i antal, kan även kustnära, grunda områden i hav och insjöar komma i fråga för insatser. Då bör informationen om kulturhistoriska lämningar även inbegripa lämningar i kustnära och grunda områden i hav och insjöar.⁶²

Informant P2:

Den geografiska informationen om lämningarnas position är viktigast och vi använder oss gärna av GIS-information för att sammanställa kartinformationen om ett område. Det naturliga vore om informationen fanns på Havs- och vattenmyndighetens hemsida. Det är dit jag går i min roll för att söka information. Jag antar att kollegor på andra vattenråd i kust och limniska områden också använder Havs- och vattenmyndighetens hemsida som primär informationskälla.⁶³

⁶² 24-06-12 Minnesanteckning intervju Marint centrum (M) utkast.

⁶³ 24-05-28 Minnesanteckning intervju med projektledare (P2) justerad.

